

Lárus H. Bjarnason - Vefurinn rakinn (1905)

Útgáfa 1.0 af rafræna skjalinu

Þetta PDF skjal er hluti afraksturs skönnunar á prentuðu eintaki af téðu riti. Markmið þessarar útgáfu er að veita almenningi færi á að eignast sitt eigið rafrænt eintak af því án endurgjalds.

Skjalið er upprunalega birt á vefnum <https://urlausnir.is>. Þar má finna rafrænar útgáfur hinna bindanna og verða nýrri útgáfur af skjölunum í boði þar.

Takmörkun ábyrgðar

Höfundur skjals þessa afsalar sér allri ábyrgð, að því marki sem lög heimila, vegna beinnar og/eða óbeinnar notkunar skjalsins sjálfs eða afurða sem af því leiðir. Þó að stefnt hafi verið að því markmiði að skjalið endurspegli sem best innihald upprunalegu bindanna er hvorki hægt að tryggja né ábyrgjast að það hafi tekist. Framangreint á einnig við um efnislegt innihald prentuðu eintakanna sem skönnuð voru.

Höfundaréttur

Höfundur skjals þessa álitur að hvers kyns höfundaréttur á prentaða eintakinu sé útrunninn.

Hvers kyns höfundarréttur sem höfundur skjalsins gæti hafa skapað sér til handa með skönnuninni sjálfri eða öðru framlagi sínu til sköpunar þess, skal vera meðhöndlaður í samræmi við Creative Commons Zero höfundaleyfið (CC0 1.0 Universal eða síðari útgáfa þess).

Ábendingar

Séu ábendingar um mögulegar úrbætur á skjalinu er hægt að koma þeim á framfæri við höfund þess.

Athugasemdir um þessa útgáfu

Skannað var eintak í vörslu Bókasafns Kópavogs.

Höfundur skjalsins: Svavar Kjarrval (svavar@kjarrval.is)

VEFURINN RAKINN.

(Sérprentun úr Þjóðólfi í sept.—okt. 1905).

Reykjavík.
Prentsmiðja Þjóðólfs
1905.

427

Vefurinn rakinn.

(Sérprentun úr Þjóðólfi í sept.—okt. 1905).

1. febr. 1904 hefði átt að vera gleðidagur um land allt. Það hefði átt að heilsa þeim degi með veifum á hverri stöng, og það hefði átt að kveðja þann dag með söngvum og samsætum.

Sá dagur hefði verið þess vel verður, því að þann dag fengu Íslendingar þrennt í einu.

Þeir fengu heimastjórn. Stjórnin, sem til þess dags hafði verið erlend, varð nú hérland.

Stjórnin, sem til þess dags hafði verið valdboðin, varð nú þingkjörin.

Stjórnin, sem til þess dags hafði verið dönsk, varð nú íslensk.

Það er og víst, að margur góður drengur um endilangt landið hefur heilsað þeim degi sem góðum gesti.

En hitt er jafnvíst, að gleðin var ekki eins almenn og hún hefði átt að vera. Og það hefur eflaust að nokkru leyti verið að kenna lündarfari þjóðarinnar. Það er of dult til þess að hafa hátt um gleði og sorg. En því er ver, að gleðiskorturinn hefur sumstaðar stafað af öðru.

Það er enginn efi á því, að margir

hafa litið allt öðru en hyru auga til dagsins. Og flestum þeirra var nokkur vorkun. Það hafði verið þyrlað upp svo miklu ryki í róstuðum út af stjórnarskrármálinu og bankamálinu næstu ár á undan, að augu margra voru orðin svo sár og blóðhlaupin, að þau gátu ekki horft á móti þeim bjarta degi, nema í gegnum hið mislita gler sinna mislitu leiðtoga.

En sumir þjuggust við, að leiðtogarnir mundu letjast og rykið þá jafnframt renna úr augunum á liðsmönnum þeirra. Eða þess væntu hinir vongóðu sér.

Hinir aptur á móti, sem kannað höfðu lið móttöðumanna sinna betur, þjuggust við litlum bata.

Og sú varð líka raunin.

Bólan sprakk rétt eptir að ráðherrann kom heim úr fyrstu utanför sinni.

Þá fann Jón Jensson yfirdómari

undirskriptina,

en ekki púðrið.

Hann fann það þá út, að ráðherra Íslands væri skipaður »samkvæmt grundvallarlögunum dönsku«, og hélt því fram með þeirri einþykkni, sem honum einum

er lagin, enda þótt honum væri margsýnt fram á, að það færi beint ofan í það, sem hann sjálfur sagði í sömu andránni og næði engri átt að öðru leyti.

Yfirdómarinn segir sjálfur í sömu greininni og hann heldur því fram, að ráðherrann sé skipaður samkvæmt grundvallarlögunum, að það sé »ekki haft svo mikið við þetta auðtrúa þing (þ. e. alþingi), að stjórnin vildi bregða af tilliti til þess þeirri venju — tómri venju, sem engin lög styðst við — að forsætisráðherrann hefur allt af í Danmörku valið embættisbræður sína í ráðherrasessinum og undirskrifað skipan þeirra.

Danastjórn hefði án þess að brjóta lög (grundvallarlögin) getað látið Íslands ráðgjafann sem var (Alberti) undirskrifa skipun nýja ráðherrans« . .

Og það er alveg rétt. Ráðherra Íslands, sem fyrst varð til 1874 á pappírnum og í rauninni ekki fyr en 1904, er eðlilega ekki nefndur í grundvallarlögunum, sem eru frá 1849 og endurskoðuð 1866.

Og áviðlíka rétt er sú kenning yfirdómarans, að ráðherra vor sé útbúinn »með öllum einkennum danskra ráðgjafa«, eins og hver getur sannfært sig um, sem nennir að bera stöðu beggja saman.

Dönsku ráðherrarnir eiga heima í Kaupmannahöfn, þeir eiga sæti á ríkisþinginu, þjóðþingið danska ákærir þá, ríkisrétturinn dæmir þá og þeir taka laun sín úr ríkissjóði.

En ráðherra Íslands á heima í Reykjavík, hann á sæti á alþingi, alþingi ákærir hann, hinn nýstofnaði landsdómur dæm-

ir hann og hann tekur laun sín úr landssjóði.

Þó tekur út yfir þegar yfirdómarinn fer að halda því fram, að undirskript forsætisráðherrans á útnefningarskjal ráðherrans sé brot á stjórnarskránni. Það er of djarft. Því að stjórnarskrána getur hver Íslendingur, sem hirðir um, lesið spjaldanna á milli, og sjálfur sannfært sig um, að þar er ekki með einu orði talað um útnefningu ráðherrans eða undirskript ráðherra yfirleitt.

Hið var miklu áhættuminna að vitna í dönsku grundvallarlögin. Þau eru mjög óvifa til hér á landi.

Og litlu nær er það að segja, að alþingi hafi gert það »beint að skilyrði fyrir samþykkt sinni á stjórnarskrárbreytingunni«, að útnefning ráðherrans færi fram með undirskript hans eða fyrirrennara hans.

Hefði það verið tilætlun alþingis, að taka ekki við stjórnarskrárbreytingunni nema því að eins, að ráðherrann yrði útnefndur með undirskript sinni, hefði það verið áskilið í sjálfum lögunum, eins og þar er áskilið, að ráðherrann megi ekki hafa annað ráðherraembætti á hendi, að hann skuli kunna íslenzku o. s. frv. En um undirskriptina er engu slíku að heilsa.

Hún var ekki nefnd á nafn í þinginu, hvorki í efri né neðri deild. Þess er að eins getið í nefndaráli neðri deildar í aukasetningu, að gengið sé að því vísu, að ráðherrann verði útnefndur með undirskript sinni eða fyrirrennara síns.

Öll málsgreinin, sem þetta stendur í hljóðar á þessa leið:

»Hann (ráðherrann) verður laus við flokkaskiptingar og stjórnaarskipti í Danmörku, en stendur og fellur með fylgi því, sem hann hefur á alþingi og á Íslandi, enda göngum vér að því vísu, að hann verði skipaður af konunginum með undirskript ráðgjafans fyrir Ísland«.

Hver heilvita maður sér, að hér er um ekkert skilyrði að ræða. »Enda göngum vér að því vísu« getur ekki þýtt: enda setjum vér það sem skilyrði. Það getur ekki þýtt annað en: enda búumst vér við eða: enda þykjumst vér vita. Og það er sitt hvað, enda lá þeim, sem setti þetta inn í nefndarálitid, ekkert fjær en að einkorða samþykkt 'stjórnaarskránnar við annað eins aukaatriði.

Maður bjóst við, að Danir mundu láta annað eins smáræði eptir Íslendingum, úr því að þeir höfðu gefið þeim kost á jafn stórfelldri breytingu og flutningi stjórnaarskránnar inn í landid. Og svo gerði maður sér von um, að ófriðaröldurnar móti stjórnainni innanlands mundu hjaðna, er það yrði bert, að ráðherrann færi þegar í upphafi öðruvísi á stað en dönsku ráðgjafarnir. Þessvegna var þess óskað í nefndarálitinu, að hann yrði útnefndur með undirskript ráðherrans fyrir Ísland.

Undirskriptaróskin var ekki annað en aukaatriði fyrir nefndinni, eða réttara sagt heimastjórnaarmönnum í nefndinni. Hinir minntust aldrei með einu orði á undirskriptina.

Mergurinn málsins fyrir nefndinni og öllu þinginu lá í fyrri hluta málsgreinarnar, orðunum: »Hann verður laus við flokkaskiptingar og stjórnaarskipti í Dan-

mörku, en stendur og fellur með fylgi því, sem hann hefur á alþingi og á Íslandi«.

Og sú fullyrðing hefur ræzt til fulls: Reynslan hefur gert hana að óyggjandi vissu. Ráðherrann sat kyr eins og ekkert hefði í skorizt, þegar ráðaneytisskiptin urðu í Danmörku í byrjun ársins. Og konungur hefur heitið alþingi því með kveðju sinni í þingbyrjun, að pólitísk straumhvörf í Danmörku hafi hér eptir engin áhrif á ráðherraval sitt fyrir oss.

Það dugir því ekki hér eptir að halda því að þjóðinni, að ráðherra vor sé ekki annað en leiksoppur í höndum Dana. Hún skilur það strax, að þeir, sem það gera, halda því annaðhvort fram gegn betri vitund, eða eru skynskiptingar.

Það er jafnáreiðanlega víst, að ráðherra vor er skipaður samkvæmt stjórnaarskrá vorri, sem fyrst nefnir hann á nafn, og það er víst, að landsyfrrétturinn er stofnaður með tilsk. 11. júlí 1800 og landsbankinn með lögum 18. sept. 1885.

Og jafnfullkomin vissa er fyrir því, að alþingi hefur fullkomin pólitísk og lagaleg tök á honum, það og ekkert annað, pólitísk tök með atkvæðamagni á þingi og lagaleg tök með ráðherraábyrgðarlögnum og landsdöminum.

Og það er þess vert, að það sjáist svart á hvítu, að ráðherrann útvegaði staðfestingu konungs á ráðherraábyrgðarlögnum, eptir að fyrirrennari hans hafði lagt þau á hylluna, og vakti sjálfur upp frumvarp síðasta alþingis um skipun landsdömsins.

Andstæðingar stjórnaarskránnar sáu það og furðu fljótt, að undirskriptarmálið mundi

ekki verða mikið bitvopn, og sönnuðu það sjálfir áþreifanlega með flutningi málsins á þingi í sumar.

Þeir héldu því að vísu fram í upphafi þingsályktunarinnar frægu, að hér væri um stjórnskrárbrót að ræða, en botnuðu hana þó með máttlausri áskorun til ráðherrans um að kippa í liðinn næst.

Hefðu þeir skoðað undirskriptina sem brot á stjórnskrá landsins, hefðu þeir hvorki mátt né átt að láta sér nægja minna en ákæru gegn ráðherranum. Í stað þess reyndu þeir að gefa honum selbita í vasann. Það er bezta sönnunin fyrir því, hvað innanbrjósts var. Og þá viðleitni urðu þeir að sýna, af því að þeir höfðu gert ofmikinn hvell út af málinu til þess að láta botniðn detta úr því alveg hljóðalaust. En til þess, til þess að botna þá rollu, gátu heimastjórnarmenn ekki hjálpað þeim.

Þeir möttu hitt meira, að láta stjórn og þjóð vita, að þeir hefðu skilið kveðju kónungs sem heitorð um þingræði þeim til handa, skilið hana sem staðfestingu á kröfu þings og þjóðar 1903 um fullkomna sérstöðu ráðherranum til handa, og fullkomið þingræði þinginu til handa.

Þýðingu eða þýðingarleysi undirskriptarinnar létu þeir aptur á móti liggja milli hluta. Hana getur hver skilið, hér eptir sem hingað til, eins og honum þóknast.

Andstæðingar stjórnarinnar voru löngu búnir að sjá það, áður en á þing kom, að þeir gátu ekki steypt stjórninni af stóli með undirskriptarmálinu, enda löngu búnir að finna upp annað vopn til vara. Það var

Ritsfíamálið.

Og Jón yfirdómari Jensson fann ritsfíamálið rétt eins og undirskriptarmálið.

Hann fann það út, að ráðherrann hefði brostið alla heimild til að gera samninginn við stóra norræna félagið.

Hann fann það út með því að gera upphaf 12. gr. D. í nágildandi fjárlögum að »fyrirsögn« og með því að láta eins og seinasta málsgrein liðsins væri ekki til.

Andstæðingablöð stjórnarinnar hentu þessa kenningu á lopti. Þau sáu, að faðernið var álitlegt. Faðirinn einn af þeim mönnum, sem flestum fremur ætti að skilja mælt mál, og manna sízt ætti að hafa tilhneigingu til að rangfæra orð annara.

Og þó er þessi kenning einhver hin mesta firra, sem nokkur maður hefur kastað fram, eins og hver maður, sem nennir að lesa 12. gr. D. nágildandi fjárlaga sjálfur getur séð.

Liðurinn hljóðar á þessa leið:

»Til ritsfíma milli Íslands og útlanda, 1. og 2. ársborgun af 20 ára tillagi 35,000 — 35,000 = 70,000.

Af upphæð þessari má verja svo miklu sem nauðsyn krefur til að koma á þráðlausu hraðskeytasambandi milli Reykjavíkur og útlanda og milli Reykjavíkur og hinna þriggja annara kaupstaða á landinu.

Til þess að koma sem fyrst á hraðskeytasambandi milli Reykjavíkur og útlanda má verja allri upphæðinni fyrra árið til þess sambands út af fyrir sig, ef það verður komið á í árslok 1904, og að því tilskildu, að nægileg trygging

sé sett fyrir því, að sambandið við hina kaupstaðina þrjá verði komið á fyrir árslok 1905 án aukins tillags frá Íslandi.

Væntanlegur samningur með fylgiskjölum leggist fyrir alþingi til athugunar.

J. J. vill gera 1. málsgrein liðsins að fyrirsögn. En það nær engri átt.

Það þarf ekki annað en að líta á fyrirsagnir annara liða í fjárlögunum t. d. í 12. gr. til þess að ganga úr skugga um, að svo er ekki. Fyrirsögnin fyrir 12. gr. A. heitir: »Til útgjalda við póststjórnina«, fyrirsögnin fyrir 12. gr. B.: »Til vegabóta«, fyrirsögnin fyrir 12. gr. C.: »Til gufuskipaferða« og fyrirsögnin fyrir 12. gr. E.: »Til vita«. Þar er engin upphæð tilfærð út undan, og fyrirsögnin svo rúm, að hún á við allar fjárveitingar liðsins.

Út undan 12. gr. D. stendur fjárveitingin bæði fyrir hvort ár fjárhagstímabilsins sér í lagi og fyrir fjárhagstímabilið allt. Það er tekið fram, að fjárveitingin sé 1. og 2. ársborgun af 20 ára framlagi. Og orðið ritsími, sem þýðir ritþráður eða fréttapráður getur með engu móti átt við þráðleysi.

Því fer svo fjarri, að 1. málsgrein sé fyrirsögn, að hún er þvert á móti aðal-fjárveitingin, eins og ljóslega sést á upphafi 2. málsgreinar og öllum liðnum yfir höfuð.

Upphafsfórðin í 2. málsgrein: »Afupphæð þessari má verja svo miklu sem nauðsyn krefur til að koma á þráðlausu sambandi« þýða: Afupphæð þeirri, sem veitt er hér á undan til fréttapráðar

má verja því sem með þarf til þráðleysis sambands.

Éptir þessu er 1. málsgr. einskorðuð við fréttapráð og engum skilyrðum bundin.

2. málsgrein heimilar að verja upphæðinni til þráðleysis milli Reykjavíkur og útlanda og milli Rvíkur og hinna þriggja kaupstaðanna.

Og 3. málsgrein heimilar að verja beggja ára tillagi eða 70,000 kr. til þess að koma Reykjavík í samband við útlönd, en áskilur þá prent: fyrst það, að Rvík sé komin í sambandið við útlönd innan ársloka 1904, annað hitt, að hinir kaupstaðirnir verði settir í samband við Rvík fyrir árslok 1905 og þriðja það, að allur kostnaðurinn til hvorutveggja sambandsins fari ekki fram úr 70,000 kr.

Annar skilningur en þessi verður ekki lagður í liðinn, enda kemur hann einn heim við tilætlun stjórnarinnar með fjárveitingunni. Stjórnin fór í athugasemdunum aptan við fjárlagafrumvarp sitt fram á, að sér »sé í sjálfvald sett, að verja fjárveitingunni hvort heldur er til síma-lauss fríðritunarsambands eða ritsmasambands eða ef til vill til hvorttveggja þessa sameinaðs«. Og þingið orðaði liðinn, eins og hann stendur í fjárlögunum, einmitt til þess að verða við þessum til-mælum stjórnarinnar.

Stjórnin hefði þannig haft fulla heimild til ritsmasamningsins í 1. málsgreininni, en 4. eða síðasta málsgreinin tekur af allan efa. Þar er stjórninni ekki að eins heimilað að semja, heldur er henni þar jafnvel falið að binda allt föstum samningum. Henni er þar sagt að leggja

væntanlegan samning fyrir alþingi til athugunar, með öðrum orðum sagt, að fullgera samninginn.

Þessi skýring kemur og vel heim við tillögur samgöngumálanefndarinnar 1903 um málið. Þar stendur: »Þá hafði nefndin fréttapræðsmálið til meðferðar. Nefndin áltur, að framkvæmdir í því máli megi með engu móti dragast lengur«.

Stjórninni var þannig ekki að eins heimilt, heldur jafnvel skylt, að láta nú til skarar skrifa um málið. Á því getur enginn vafi leikið.

Stjórnin hafði fulla heimild til að taka ritsíma gegn 35,000 kr. borgun hvort árið 1904 og 1905, og þá eðlilega ekki síður til þess að taka honum gegn engu árgjaldi þessi ár, eins og hún gerði. Árgjaldið kemur ekki til útborgunar fyr en 1906.

Og vîkur þá máli að því, hvort stjórnin hefði heldur átt að halla sér að þræði eða þræðleysi.

Eins og kunnugt er áttu loptskeyta-stöðvarnar að standa á andnesjum. En nú er þar eins og allir vita lítil eða engin byggð, svo að landið hefði þegar af þeirri ástæðu haft lítil eða engin not af sambandinu. Hefði átt að verða not af því, hefði orðið að leggja símalínur frá loptskeytastöðvunum út um landið, en gagníð af sínum þaðan hefði vitanlega orðið lítið eða ekkert. Þá hefði víðasthvar orðið að leggja símana yfir hengiflug og utan í snarbröttum hlíðum, en þar hefði hvorki staurar né þræðir staðið til lengdar og kostnaðurinn náttúrlega orðið afarmikill.

Í öðru lagi var aldrei ætlast til, að

loptskeytin yrðu send lengra en til næstu stöðva á báðar hendur. Sá er lengra hefði ætlað að ná, hefði orðið að láta flytja skeyti sín frá stöð til stöðvar eða selflytja þau, eins og kallað er, en það er bæði kostnaðarsamt og óreiðanlegt.

Í þriðja lagi er samband þetta lítt reynt og þykir gefast misjafnlega, þar sem það hefur verið reynt, sérstaklega vegna þess, að veðurlag og landslag hefur mjög mikil áhrif á það, enda alltaf undir hælinn lagt, að aðrir hremmi skeytin en þeir, sem þau voru ætluð.

Aðrar þjóðir nota loptskeyti heldur ekki annarsstaðar en þar, sem þræði verður ekki komið við t. d. milli lands og skipa og milli skipa innbyrðis.

Samt sem áður leitaði ráðherrann á fund Marconifélagsins í Lundúnum, helzta loptskeytafélagsins í heimi, áður en hann samdi við stóra norræna.

Marconifélagið gerði og kost á, að taka sambandið að sér, en setti upp svo gífurlega upphæð, 1 miljón króna fyrir stofnsetning sambandsins og 113,000 kr. á ári fyrir rekstur og viðhald þess, að því boði, sem fór margsinnis fram úr fjárveitingu alþingis, var ekki nokkur vegur að sinna.

Ráðherrann fór þá til Kaupmannahafnar og leitaði samninga við stóra norræna, og hitti þar svo vel á, að félagið átti undir högg að sækja að fá framlenging á einkaleyfi fyrir sæsíma sinn frá Norðurlöndum til Englands.

Ráðherrann ávann nú það við dönsku stjórnina, að hún einskorðaði framlenging einkaleyfisins af sinni hendi við það, að

st. n. legði síma til Íslands og ráðherrann gekk svo frekara á lagið.

Hann fékk st. n. eigi að eins til þess að endurnýja gamla tilboðið um 300,000 króna tillag til landsíma hér, ef þráðurinn yrði lagður til Austurlandsins, en hann komst miklu lengra.

Það hafði áður verið sett upp, að félagið eignaðist landsmann í hlutfalli við framlag sitt og hefði hlutfallslegar tekjur af honum á ári hverju. En ráðherrann fékk því nú til vegar komið, að landið eignaðist strax allan landsmann og allar tekjur af honum, auk þess sem landið nú eignast $\frac{1}{3}$ af sæsímanum að 20 árum liðnum, ef félagið ekki vill reka símann áfram styrklaust.

Svo löngu eptir að samningurinn var gerður, um og eptir þingsetningu, kom loptskeytamálið aptur á dagskrá.

Marconifélagið var þá vakið upp aptur og auk þess kom nú annað loptskeytafélag, þýzkt félag, að nafni Siemens og Halske, til sögunnar.

Marconifélagið bauðst nú til að stofnsetja og annast sambandið að öllu leyti fyrir 128,000 kr. á ári í 20 ár eða, að áætluðum tekjum, 30,000 kr., er renna skyldu í landsjóð frádregnum, fyrir 98,000 kr. á ári.

Og Siemens og Halske bauðst til hins sama fyrir 172,579 kr. á ári eða að áætluðum tekjum, 30,000 kr. frádregnum, fyrir 142,579 kr. á ári.

Hinsvegar kostar ritsíma- og talsíma-sambandið samkvæmt samningnum ekki nema 88,000 kr. á ári eða, að tekjunum

27,000 kr. frádregnum, ekki nema 61,000 kr. á ári.

Það var því, þó á ekkert væri litið annað en kostnaðinn, alls engin freisting fyrir þingið til þess að taka loptskeyta-sambandið fram yfir hitt, heldur þvert á móti.

En það sem mestu um ræður er þó hitt, að með ritsíma og talsíma einum og engu öðru fæst öruggt og nýtilegt samband milli landa og innanlands og þó einkum og sérstaklega innanlands. Talsíminn bindur hérað við hérað, sveit við sveit og bæ við bæ, en loptskeytin að eins andnes við andnes.

Og þegar nú þess annarsvegar er gætt, að vér höfum 1901—1905 lagt fram til vega að meðaltali rúm 188,000 kr. á ári og þess hinsvegar er minnst, að þingið sparaði landsjóði 45,000 kr. á ári með nýja samningnum við sameinaða gufufélagið, þá er sannarlega engin rella gerandi út úr 61,000 kr. á ári fyrir annað eins menningar og þjóðþrifatæki og ritsími og talsími hefur reynst alstaðar um víða veröld.

Og að því er 20 ára einkaleyfið snertir, þá er þess fyrst að geta, að enginn er fánlegur til að leggja út í slíkan kostnað án einkaleyfis um langan tíma, enda er símatfélögum líklega undantekningarlaust veitt einkaleyfi um allan heim. Hér á landi hefur þingið alltaf gert ráð fyrir jafnlöngu einkaleyfi, síðan málinu var hreyft og bauð það enda fram að fyrra bragði 1895. Og í annan stað áskildu loptskeytamennirnir jafnlangt einkaleyfi. Enda er það ekkert einsdæmi einkaleyfið

þetta. Eða man minni hlutinn ekki, að hann veitti hlutabankanum einkaleyfi til seðlaútgáfu um þriðjungi lengri tíma á alþingi 1901, þegar hann réði lögum og lofum.

Þá hefur því verið haldið fram, að réttast mundi hafa verið að fresta málinu, og að minnsta kosti mundi engu hafa verið spilt með því, því að st. n. hefði eflaust staðið við tilboð sitt. En það hefði verið hin mesta fjarstæða.

St. n. hefði að sjálfsgöðu talið sig laust allra mála, ef alþingi hefði riptað löglegum samningi landsjórnarinnar. Það er síður en svo, að það græði á samningnum, enda hafði það fengið framlengingu á einkaleyfinu fyrir Englandssíma sinn, er þingið hafði málið til meðferðar og stjórnin þannig misst eina aðhaldið á félaginu.

Og jafnvíst er hitt, að vér hefðum aldrei fengið nándanærri eins góða samninga og nú stóðu til boða, hvorki hjá st. n. né loptskeytafélagunum. Stóra norræna átti einkaleyfið fyrir Englandssímann sinn undir högg að sækja. Og hér kepptu nú 2 af heimsins langstærstu loptskeytafélagum.

Slíkt færi og nú gafst hefði líklega aldrei gefist.

Því hefði það verið óforsvaranleg fásinna af þinginu, hefði það sleppt þessu fundna færi, enda er ekki langt síðan að þeir, sem berjast nú svo ákafst móti ritsmánum, börðust jafn ákafst fyrir honum.

»Ísafold« sagði t. d. í 46. tölubl. XXVII. árgangs: »Það er með öllu óhjákvæmilegt, að ritsminn breyti verzluninni hér

á landi til stórra muna, og þær breytingar hljóta allar að verða til batnaðar frá sjónarmiði alþýðunnar.

Gætum nú að kostnaðinum . . . verður samtals 60,600 kr. á ári fyrstu 20 ár in . . . Hvað halda menn nú að viðskipti Íslendinga þurfi að batna mikið til þess að jafna þennan 60,000 kr. árskostnað? . . .

Hver 100 kr. viðskipti þurfa að batna um $\frac{2}{5}$ úr einum eyri til þess að verzlunin borgi þennan kostnað, þó að vér hefðum alls engar tekjur af ritsmánum . . . Af ritsmánum hlýtur arðurinn að verða margfaldur við tilkostnaðinn.

Að ætla sér í sparnaðarskyni að hefta annað eins fyrirtæki, það er sýnilega á viðlíka gróðahnykkur eins og að tíma ekki að bera hæfilega mikið á túnið sitt.

Svona talaði ritstjóri »Ísafoldar« meðan Valtýr Guðm. var að burðast með ritsmann, en þegar H. Hafstein hafði borið gæfu til að koma bollaleggingunum í framkvæmd, þá kallaði »Ísaf.« það »óhæfuna miklu« og stjórn og meiri hluta þings föðurlandssvikara og Danasleikjur.

Þriðja vopnið, sem minni hlutinn á alþingi veifaði hátt, var

tollfrumvarp

stjórnarinnar. Stjórnin hafði farið fram á nokkra hækkun á núgildandi tollum.

Það hafði hingað til kveðið við úr öllum áttum, bæði á þingi og utan þings, að óhjákvæmilegt væri að auka tekjur landsjóðs af því að alltaf yxu kröfurnar til hans.

Alþingi 1903 hafði skilið svo við fjárlögin, að tekjuhallinn varð rúmar 400,000

kr. Hann var líkur eptir frumvarpi stjórnarinnar 1905, og voru þó ekki áætlaðar nema rúmar 250,000 kr. til ritsmans bæði árin.

Það var því óhjákvæmilegt, að auka tekjurnar, alveg án tillits til ritsmans.

Vitanlega hefði mátt gera það á margan hátt. Það hefði mátt skerða viðlagagaskjöldinn. Það hefði mátt taka lán. Það hefði mátt auka beinu skattana. Og loks var hægt að auka tollana. En engin af þeim leiðum var fær, nema seinasta leiðin.

Eins og enginn hygginn maður snértir spariskjöldshókina sína, féð sem hann hefur safnað til þess að grípa til, ef í nauðir rekur, fyr en í seinustu lög, eins er það skylda þings og stjórnar að grípa sem sjaldnast í viðlagaskjöld, skjöldinn, sem á að vera hjálp þjóðarinnar í viðlögum. Það er líklega engin þjóð til, sem fremur er háð óviðráðanlegum öflum náttúrunnar en íslenska þjóðin, eldinum að innan og ísnum að utan. Því er engri þjóð lífsnauðsynlegra en henni að fara varlega með spariskildingana sína, enda hrykkju þeir skammt, ef höggvið væri skarð í þá á hverju þingi.

Og eins og enginn gætinn maður grípur til spariskildinganna sinna fyr en í fulla hnefana, eins stofnar enginn góður bühöldur sér í skuldir fyr en í brýnustu þörf. Hann klífar heldur þrítugan hamarinn til að auka tekjur sínar.

Og þessa sjálfsögðu leið fór nú bæði stjórn og þing.

Beinu skattana var ekki hægt að auka, sízt að nokkru ráði. Eða þykir ekki bønd-

anum ábúðar- og lausafjárskatturinn nógu þungur, miðaður við arðinn af föstu og gangandi fé? Þykir ekki húseigendunum og hinum fáu eignamönnum landsins húsa- og tekjuskatturinn nógu hár? Jú, sannarlega.

Og þá var ekki önnur leið eptir, en að auka tollana, enda var það sjálfsagðasta leiðin. Fyrst eru tollar alltaf að miklu leyti sjálfsvalin byrði. Flestir tollstofnarnir, vín, tóbak, kaffi og sykur, eru þess eðlis, að mönnum er innan handar sumpart að lifa án tollskyldu varanna og sumpart að draga þær við sig til mikilla muna. Og í annan stað eru tollarnir þær tekjur, sem alstaðar draga lengst.

Vitanlega má auka tolla á tvennan hátt. Það má leggja á nýja tolla, og það má hækka gildandi tolla. Stjórn og þing valdi seinustu leiðina, þau hækkuðu gildandi tolla. Og með réttu. Annars hefði mikið af nýju tollunum óhjákvæmilega gengið til tolleptirlits. Það hefði ekki verið nokkur leið, að fjölga tollum að nokkru ráði, án þess að auka tolleptirlitið, en það hefði aptur kostað aukin útgjöld. Hin leiðin kostaði aptur á móti ekkert. Og þingið fór þar enda feti lengra en stjórnin ætlaðist til. Það tók innheimtulaunin fyrir tollaukann af sýslumönnum og bæjarfógetum, til þess að allur tollaukinn skyldi renna óskertur til þarfa lands og þjóðar.

Tollarnir voru hækkaðir um 30 af hundræði. Tollurinn af kaffinu var áður 10 aur. af pundi, en er nú 13 aur. Tollurinn af sykri var áður 5 aur., en er nú 6½ aur. Tollurinn af tóbaki var áður

50 aur., en er nú 65 aur., og tollurinn af brennivíni var áður 40 aur., en er nú 52 aur. Eins og hver maður sér, engin stórfelld hækkun. Enda líklegast, að tollaukans á kaffi og sykri gæti ekki, því að hvorttveggja kvað nú vera að lækka í verði.

Og ekki svo sem að þessi hækkun eigi að standa um aldur og æfi. Hún er sjálf dauð 31. des. 1907. Meiri hlutinn óttaðist, að tollhækkunin á kaffi og sykri kynni að koma hart niður á mörgum, sérstaklega á fátæku þurrabúðarfólki, og skóp tollhækkuninni því svo skamman aldur.

Minni hlutinn bardist á móti þessari bráðnaudsynlegu hækkun með hnúum og hnefum. Því var haldið að þjóðinni, vitanlega í laumi, að tollurinn á kaffi og sykri ætti að vera 30 aur. fyrir hvert pund, og veslings þjóðin okkar trúði því sumstaðar. Og stjórn og þingmönnum var ógnað með því, að allir lögfræðingar í höfuðstaðnum, þar á meðal bæði yfir- og undirréttur, teldu það víst, að enginn þyrfti að borga þennan tollauka, af því að lögin yrðu ekki undirskrifuð í ríkisráðinu. Það var myndað samsæri, bæði þar og víðar, til þess að halda málinu til dóms. En stjórnin og meiri hlutinn fór eðlilega sín fram. Og nokkrum dögum seinna slitu samsærismennirnir samtakasáttmálanum, og borguðu tollinn eins og áður.

Svo fór um sjóferð þá, en þá var að reyna fjórða vopnið, og þá fæddist

gufuskipamálið.

Það bar nú svo vel í veiði fyrir foröngu stjórnarinnar, að 2 kepptu um

styrkinn til millilanda- og strandferðanna, Tulinius stórkaupmaður og »Sam. gufuskipafélagið«.

Tulinius bauð fram 36 ferðir á ári, en af þeim áskildi hann sér að ráða 20 sjálfur. Þing og stjórn átti að eins að ráða 16 ferðum, og af þeim áttu einar 9 að vera milli Reykjavíkur og útlanda, og þó ekki nema 7 beinar. Hinar 7 af 16 áttu að vera strandferðir vestur með landi og austur og norður með. Endastöðin að vestan átti að vera Ísafjörður, en að norðan Akureyri eða Sauðárkrókur. Svæðið milli Ísafjarðar og Sauðárkróks eða Akureyrar hefði orðið alveg útundan.

»Kong Trygve« og »Kong Inge« áttu að fara strandferðirnar, en svo vantaði alveg skip á borð við millilandaskipin, sem við nú höfum. Tulinius hefði því orðið að láta byggja 3 stór og vönduð skip í viðbót við »Kongana«, en það þótti meira en vafasamt, að það yrði komið í kring fyrir árslok, enda félag hans ungt og efna-lítið, og ekki nærri því komandi, að það setti nokkra tryggingu fyrir því, að það héldi það, sem hann hafði lofað.

Auk þess eru skip Tuliniusar eins og kunnugt er, miklu lakar mennt eða faliðari en skip »hins sameinaða«.

Fyrir þetta setti Tulinius upp 50,000 kr. á ári. Að vísu bjóst hann við að fá 40,000 kr. úr ríkissjóði, svo að landið þyrfti ekki að borga nema 10,000 kr., en þorði þó ekki að eiga það á hættu, áskildi þvert á móti að fá allar 50,000 kr. úr landsjóði, ef hitt brigðist. Meiri hlutinn þorði hinsvegar ekki að eiga undir því, vissi sem var, að þingið hafði engin tök

á dönsku fé, enda hafði ráðherrann enga von fengið um það hjá dönsku stjórninni, og hafði þó farið fram á það.

Móti þessu tilboði Tuliniusar, sem auk »Konganna« á að eins »Pervie« og »Mjólni«, skip, sem ekki gat komið til mála að brúka, stóð hinsvegar ágætt tilboð frá »sameinada gufuskipafélaginu«, sem á 115 skip, og þannig alltaf getur sett skip í skips stað, ef á þarf að halda. Það bauð fram 30 ferðir með gamalreyndum skipum fyrir einar 30,000 kr. á ári, alveg án tillits til þess, hvort það fengi nokkuð eða ekkert frá Dönun. Það bauð með öðrum orðum fram fleiri ferðir en nú fyrir 45,000 kr. lægra gjald á ári en nú er.

Auk þessa stórkostlega afsláttar ávann meiri hlutinn það, að enginn er skyldur til að kaupa fæði á skipum félagsins milli hafna, og að farþegar á 1. farrými geta keypt fæði á 2. farrými milli landa, og þannig ferðast ódýrara en með skipum Tuliniusar.

Út úr þessu gerði minni hlutinn, sérstaklega blöð hans, dómadags hvell. Því var haldið að þjóðinni, að meiri hlutinn hefði hér metið meira danska hagsmuni en íslenska, hann hefði fleygt 40,000 kr. á ári í danskt stórgróðafélag, bara af Danasleikjuskap, og þar fram eptir götunum. En svo þegar til kom, þorðu þeir, sem hæst höfðu úthrópað þetta, ekki að ympra einu orði á móti því á þingi. Liðurinn um þetta í fjárlögunum var samþykktur í neðri deild með 23 samhljóða atkv. af 25, forsöngvararnir báðir sátu, þeir greiddu ekki atkvæði.

Svo fór líka um sjóferð þá.

Auk þessara 4 mála, sem öll eru þess eðlis, að ekkert þeirra hefði átt að vera flokksmál, en voru gjörð að æsingamálum til þess að vekja óvild til meiri hluta þingsins og stjórnarinnar, mætti nefna mýmörg önnur dæmi, t. d.

fyrirspurnina.

»Reykjavík« flutti 9. júlí svolátandi greinarkorn: »Skyldi sá orðasveimur vera sannur, að þeir Birnir, Valtýr og landvarnarsýslumaðurinn, ásamt félögum þeirra, hafi samið svo við Marconifélagið, að greiða því 9000 kr., ef ekki tækist að koma samningum á milli félagsins og Íslands um loptskeytasamband, en félagið greiði þeim 200,000 kr., ef þeir samningar takist.

Væri svo, er skiljanlegt þeim væri áhugamál að ná í krónurnar«.

Spurull.

Heyrt höfum vér orðasveim þennan, en kunnum hvorki að jata né neita spurningunni.

Sumir telja ólíklegt, að þeir hefðu farið að ota fram þýzka félaginu, ef það bakaði þeim 9000 kr. útlát, að það fengi samninginn, en Marconifélagið ekki. — En auðvitað gæti þýzka félagið haldið þá skaðlausa af því og vel það.

Ritstj.

Út af þessum fáu, hræmeinlausu línunum hljóp minnihlutinn upp til handa og fóta, og bar upp fyrirspurn til ráðherrans um það, hvort hann ætti nokkurn hlut í þessum mótubrýgslum.

Eins og allir sjá eru mútur hvergi nefndar á nafn. Blaðið flytur að eins orðasveim, sem gengið hafði um bæinn.

Og það er hætt við því, að það deyi ekki alveg í kolunum, fyr en minni hlutinn gjörir opinberlega grein fyrir, hvaðan hann hefur allan þann sand af peningum, sem hann hefur ausið út í sumar og eys enn út.

Hvaðan kom það 1½ þús. kr., sem einum konungl. embættismanni kvað hafa verið borgaðar fyrir ferðina á fund Marconifélagsins síðastliðið vor?

Hvað kostaði að fá Marconistöðina hingað upp og hvaðan komu þeir peningar? Allir vita, að félagið var ófáanlegt til að gera tilraunir fyrir stjórnina nema fyrir ærna peninga. Það setti 36,000 kr. upp fyrir að gera tilraunir í 1 ár.

Hvað kostar »Fjallkonan« og »Norðurland« árlega og hvaðan koma þeir peningar?

Hvað kosta allir smalarnir og skipin, sem gerð voru út í sumar til að safna mönnum á »bændafundinn« svokallaða? Og hvaðan komu þeir peningar?

Hvað kosta legátarnir, sem sendir hafa verið út í héruðin til að smala undirskriptum um ritsmann og húa mönnum saman í »Þjóðræðisfélagið« svo kallaða? Og hvaðan koma þeir peningar?

Hér með er engan veginn sagt eða gefið í skyn, að minni hlutinn á þingi hafi þegið fé á óheidarlegan hátt. En fjárausturinn hefur verið svo mikill, að spurningin: Hvaðan, hvaðan er allt þetta fé liggur á vörum margra manna, ekki síður eptir þingfyrirspurnina en áður.

Það var líka gerður ofmikill hvellur út af fyrirspurninni á þingi, og hljóðið of holt í flytjandanum, séra Sig. Stefánssyni,

til þess að allir sannfærðust um það, að hann talaði af tómri, heilagri gremju.

Það var t. d. nærri skoplegt, að heyra séra Sig. segja með vel taminni rödd og vel felldum svip, beint framan í dagsljósið úr vesturglugganum á efrideildarsalnum, að »æra og mannorð« meiri hlutans hefði hingað til verið »helgur dómur« fyrir minni hlutanum. Það var því skoplegra, sem »Ísafold« sneri þá um sama leyti stórmútusögu úr Ameríku upp á meiri hluta þingsins og stjórnina.

Annars gerði ekki að eins minni hlutinn, heldur jafnvel meiri hlutinn í efri deild, ofmikið úr fyrirspurninni. Hún var ekki þess verð, að taka hana jafn hátíðlega, því hún var ekki annað en pólitísk sjónhverfing, líkt og flugan um

„réttarástandið“

á Snæfellsnesi.

Eins og kunnugt er, hefur »Ísafold« og dillkar hennar ofsótt sýslumann Snæfellinga í meira en 5 ár. Hún hefur ausið hann auri nálega í hverju blaði, og auk þess sigað vinnumönnum sínum þar vestra, sérstaklega Helga sínum, ósleitilega á sýslumann, látið hann elta sýslumann með málssóknum ár eptir ár á landsjóðs kostnað, látið hann spana hreppsnefndarmenn sína móti sýslumanni og þar fram eptir götunum.

En Helgi var þá ekki helgari en það, að landsstjórnin varð að láta höfða mál á móti honum fyrir rangt tífundarframtal, og að dómarrinn, sem hirta átti hreppsnefndina hans, fann ástæðu til að ákæra hann ásamt hinum nefndarmönnum fyrir brot á móti valdstjórninni.

Svo þegar Helgi er búinn að koma málum þessum á stað — hann vildi ekki sættast á tífundarmálið — ber Ísaf. það út um borg og bý, að sýslumaður sé að ofsækja Helga sinn, sendir smölum sínum umkvartanir yfir réttarástandinu á Snæfellsnesi, og skipar þeim að láta samþykkja þær á síðastliðnum þingmálafundum.

Sum af æstustu hjáleiguhéruðunum, sérstaklega Gullbringu- og Kjósarsýsla, gjöra það óðar, en úr Snæfellsnessýslu fékkst engin rödd til að hrópa. Helgi gat ekki einu sinni fengið nfmennina, sem hann kallaði saman á þukursfundinn í Ólafsvík til þess að láta heyra til sín hósta eða stunu.

Það var samt látið heita svo, sem Snæfellingar væri voðalega leiknir af sýslumanni; þeir stykkju hópum saman af landi burt til Ameríku og hinum, sem ekki kæmust burtu, lægi við örvinglun.

En svo datt botninn úr öllu saman. Þegar á þing kom fékkst ekki einn einasti maður til að hreyfa málinu. Sk. Thoroddsen gat þess að eins eldhúsdaginn að »kvartað væri sumstaðar yfir réttarástandinu í landinu«. Lengra fór hann ekki, en þó nógu langt til þess, að yfirréttarins var minnst þar að maklegleikum fyrir hina dæmalausu dóma á milli «Ísafoldar» og sýslumanns.

Þetta voru nú helztu afreksverk minni hlutans á þingi.

Alstaðar sami tilgangurinn, alstaðar sama lagið.

Tilgangurinn alstaðar, að níða niður

fyrstu innlendu stjórnina, fyrstu sjálfstjórn vora um meira en 6 aldir.

Lagið eða aðferðin alsstaðar, að skrökva vömmum og skömmum upp á andstæðinga sína, eða rangfæra orð þeirra og gjörðir, og jafnframt þyrlla upp svo miklu ryki, að það sjáist ekki hvað þeir sjálfir eru að aðhafast.

Því ekki undarlegt, að flokkurinn hefur enn þá einu sinni í 4. skiptið á 4 árum breytt um nafn.

Fyrst nefndi hann sig valtýska flokkinn. Það var réttnefni.

Svo nefndi hann sig Framfaraflokk, þegar hann sá, hvað dr. Valtýr Guðmundsson var lítill tálbeita. Það var rangnefni.

Og þegar almenningur ekki heldur vildi þá beitu, þótt ljós væri, skipti hann aptur um nafn og nefndi sig Framsóknarflokk. Það var líka rangnefni.

Og nú nefnir hann sig

„Þjóðræðisflokk“.

Það gerir sá flokkur, sem árum saman bardist fyrir því með hnúum og hnefum, að lögfesta stjórn landsins suður í Kaupmannahöfn og fyrir því, að leggja niður landsbankann, en veita útlendum auðmönnum einokunarvald yfir allri peninga-verzlun landsins um ókominn aldur.

Almenningur á að ganga á nýja agnið, nýja nafnið, eins og laxinn á flugustengur veiðimannsins. Veslings laxinn sér fluguna detta í ána og glepsar hana, en það er þá öngull og hann hangir fastur á önglinum.

Eins er þjóðræðisheitið. Það er fluga,

fluga og ekkert annað, eigi það að þýða annað en þingræði.

Eða ætla mennirnir sér, að gera þá breytingu á stjórnarskránni, að þjóðin geti ónýtt lög, sem þingið hefur sett og konungur staðfest? Til þess þurfa þeir fyrst og fremst að afsetja konginn.

Og hvernig á þjóðin að fara að því, að ónýta gerðir þingsins. Það er ekki hægt að smala henni allri, þótt lítil sé, saman á einn stað til þess að leita þar samþykkis eða synjunar hennar á gerðum þingsins. En á þá að safna henni saman eptir landsfjórðungum, á einum stað í hverjum landsfjórðungi, eða eptir héruðum á einum stað í héraði, eða eptir hreppum á einum stað í hreppi? Eða á þjóðin að geta ónýtt gerðir þingsins bréflæga t. d. með sníktum undirskriptum?

Eiga konur sem karlar, börn sem full-orðnir, ósjálfbjarga menn sem sjálfbjarga að eiga atkvæðisrétt? Það yrði sjálfsgætt svo að vera. Annars réði þjóðin ekki.

Svona mætti halda áfram að rekja þennan vef upp, þráð fyrir þráð, en þess gerist ekki þörf.

Þjóðræði er þingræði.

Og þingræði er þjóðræði.

Þjóðin kys sér umboðsmenn um nokkur ár, þingmennina, til þess að gæta hagsmuna sinna, alveg á sama hátt og maður tekur sér umboðsmann til þess að semja við mann, sem maður nær ekki til.

Bæði eru bundin, þjóð og einstaklingar, meðan umboðið gildir. Og báðum jafn frjálst að skipta um umboðsmann, þegar umboðið er úr gildi gengið, en heldur ekki fyr. Þingmönnum enda upp

á lagt í sjálfri stjórnarskránni, 31. gr., að fara eingöngu eptir sannfæringu sinni, og ekki eptir neinum reglum frá kjósendum stnum. Þeim er upp á lagt það með eiði.

Á þennan hátt ræður þjóðin sér sjálf. Og hefur um leið áhrif á stjórnina.

Stjórnin þarf að sækja nálega allt til þingsins, bæði fé og heimildir til allrar nýbreytni. Þinginu er frjálst að veita það, sem um er beðið, eða neita því, og setja skilyrði, sem því líkar. Það á engan húsbónda yfir sér. Þyki stjórninni kostir þingsins of harðir, og haldi þingið sínu máli fast fram, verður stjórnin að fara frá. Taki stjórnin hins vegar við kostum þingsins, verður hún að fara nákvæmlega eptir reglum þingsins.

Stjórnin er með öðrum orðum ekki annað en ráðsmaður á þjóðarþúinu, að vísu skipaður af konungi, en alstaðar, þar sem þingræði gildir, eins og hjá oss, tekin úr flokki þeirra manna, sem fylgja skodunum meiri hluta þingsins, og þannig í rauninni þingkjörin.

Þetta er þingræði, og um leið þjóðræði. Þjóðin ræður skipun þingsins, og þingið ræður aptur niðurlögum stjórnarinnar.

Og þennan kjörgríp, sem kostað hefur flestar aðrar þjóðir strauma af blóði beztu sonanna þeirra, höfum vér nú ómótmælanlega fengið.

Því er þjóðræðisflagg minni hlutans falskt flagg, ekki til annars en að villa heimildir á sér og fortíð sinni. Það er nokkurskonar andlitsgríma. Kvillanus

blesi á grfmuna, en Ögmundur flóki andlitið.

Það er sjónhverfing.

Og samskonar sjónhverfing var

„bændafundurinn“

svokallaði r. ágúst.

Það voru sendir smalar út um nágranna-héruðin, bæði vígðir og óvígðir. Þeir voru látnir segja bændum, að nú væri þingið að leggja 30 aura toll á hvert kaffi- og sykurpund, og að fleygja 40,000 kr. í »sameinaða félagið«, svona upp á slump. Og jafnframt voru þeir látnir bera það út til smekkbætis, að banna ætti þjóðinni að brúka loptið. Danir ættu líka að fá það.

Með þessu móti var töluvert mörgum bændum úr næstu sveitum hóað saman til Reykjavíkur og hrært þar saman við götulýðinn.

Þeim var aldrei ætlað að hafa nein áhrif á gang þingmálanna. Þeir áttu bara að vera miði, eða vottorð eða agn á stéttarbræður sínar út um landið, líkt og Þjóðfrelsisnafnið á Whiskínu hans Þorláks Johnsens forðum daga, Rísnarvínið hans Valdimars Petersens eða flugan á öngli stangarveiðimannsins.

Fjallkongarnir bjuggust við því, að bændur í öðrum héruðum mundu flykkjast utan um »Þjóðræðis« merkið, þegar þeir heyrðu að stéttarbræður þeirra kringum höfuðstaðinn hefðu fleygt orfunum um hásláttinn, til þess að reyna að frelsa föðurlandið úr klóm þings og stjórna.

Annað er víði var þeim aldrei ætlað. Og gengið upp í þeirri dulunni, að þeir mundu annaðhvort aldrei skilja, hvar

fiskur lá undir steini, eða þá að minnsta kosti ekki fyr en búíð væri að brúka þá.

Og það lánaðist. Þeir fóru í Báru-búð, upp á Lækjartorg og upp á Austurvöll, fóru þangað sem fjallkongarnir bentu og smalarnir hóuðu þeim. Þeir gengu eins og í leiðslu, vissu auðsjáanlega ekki, hvaðan á þá stóð veðrið.

Nú er sagt, að flestir þeirra viti það, og séu lítt upp með sér yfir ferðinni.

Og víst er um það, að almenningur hefur ekki kunnað að meta þann fund, eins og til var ætlast. Að minnsta kosti ekki Eyfirdingar, Þingeyingar og Sunnmýlingar, sem marghrossað hafa móti fundinum, og þykja þau héruð þó ekki eptirbátar hinna.

Svona fór minni hlutinn að því, að teyma flokksbræður sína til Reykjavíkur r. ágúst. Og sömu aðferð ætlar hann auðsjáanlega að beita gegn þjóðinni yfirleitt. Það sést á

ávarpinu,

sem hann gaf út í þinglokin og lét prenta í blöðum sínum.

Þar er sagt, að meiri hlutinn hafi »lát-ið landsréttindi vor liggja sér í léttu rúmi«, hann hafi »afsagt að mótmæla því, að eitt hið mikilvægasta sérmál vort sé fengið í hendur dönskum ráðgjafa«. Og er þar vafalaust átt við undirskriptarmálið svokallaða.

Það er hér kallað landsréttindamál eða eitt af mikilvægustu sérmálum vorum, auðvitað í því trausti, að almenningur nenni ekki að rannsaka þetta nánar. Og þó er það hverjum læsum manni innan handar. Það vill svo vel til, að enginn

ágreiningur getur verið um það, hvað er sémál og hvað ekki.

Sémál vor eru talin upp í 3. gr. laga 2. janúar 1871 sbr. Lagasafn handa alþýðu 2. bindi bls. 250. Flokkarnir eru 9 alls: »1. Hin borgaralegu lög, hegningarlögin og dómgæzlan, er hér að lýtur . . . 2. lögreglumálefni, 3. kirkju- og kennslumálefni, 4. lækna- og heilbrigðismálefni, 5. sveita- og fátækramálefni, 6. vegir og póstgöngur á Íslandi, 7. landbúnaður, fiskiveiðar, verzlun, siglingar og aðrir atvinnuvegir, 8. skattamál beinlínis og óbeinlínis, 9. þjóðeygnir, opinberar stofnanir og sjóðir«.

Eins og hver maður sér og einnig við var að búast, er útnefning ráðherrans ekki nefnd á nafn meðal sémálanna.

Það væri æskilegt, að sémál vor væru fleiri, en þau eru ekki fleiri en getið er um að ofan, og lítil eða engin von um að fjölga þeim, ef vér höngum í hárinu hverjir á öðrum og sætum hverju tækifæri til að smána Dani, þjóðina, sem vér eigum að sækja aukið frelsi vort undir.

Það er hráparlegur misskilningur, að halda að maður nái góðum samningi, hvort heldur við þjóð eða einstakling með því að belgja sig upp og steyta hnefann framan í hinn samningsaðilann. Það er áviðlíka sigurvænleg aðferð og að fleygja sér flötum fyrir sæturna á honum og biðja hann líknar.

Nei. Það þarf aðra aðferð til þess. Það þarf hyggindi, rólega skapsmuni og lipurð.

Þá er sagt í ávarpinu, að meiri hlutinn hafi »reynst fánlegur til þess, að láta

erlenda hagsmuni sitja í fyrirrúmi fyrir hagsmunum landsmanna«. Og er þar auðsjáanlega átt við samninginn við »sam-einaða gufuskipafélagið«.

Eins og getið er um að framan, fékk meiri hlutinn fleiri ferðir og haganlegri, og yfirleitt miklu betri kosti, en nokkru sinni fyr, fyrir einar 30,000 kr. á ári.

Nu eru borgaðar 75,000 kr. á ári fyrir lakari kosti að öllu leyti. Landsjóði með öðrum orðum sparaðar 45,000 kr. á ári.

Það kallar minni hlutinn á prenti, að láta erlenda hagsmuni sitja í fyrirrúmi fyrir hagsmunum landsmanna.

Þá er meiri hlutanum fundið það til foráttu, að hann hafi lagt »á þjóðina miklu meiri gjaldabyrðir en nauðsyn krefur«, og þar vafalaust átt við tollinn.

Tekjuhallinn eptir fjárlagafrumvarpi þingsins, er rúmar 211,000 kr. Hann hefði orðið rúmar 500,000 kr., eða $\frac{1}{2}$ miljón, ef tollurinn hefði ekki verið hækkadur.

Og samt segir minni hlutinn svart á hvítu, að engin nauðsyn hafi rekið til tollhækkunarinnar.

Loks segir minni hlutinn, að meiri hlutinn hafi takmarkað að nauðsynjalausu og afarískyggilega frelsi hennar (þ. e. þjóðarinnar) til hraðskeytasambands við önnur lönd«.

Það er kölluð nauðsynjalaus og afarískyggileg frelsistakmörkun, að meiri hlutinn tók hið gamalreynda, örugga, og eptir atvikum ódýra ritsíma- og talsímasamband, fram yfir hið óreynda, stopula og afardýra loptskeytasamband.

Maður hefði ekki undrað sig á þess-

um samsetningi, ef blöð minni hlutans hefðu búið hann til.

En það sætir undrun, að þingflokkur skuli láta annað eins frá sér fara, jafn bláberar blekkingar. Að vísu standa nöfn Guðlaugs sýslumanns Guðmundssonar og séra Magnúsar Andréssonar ekki undir ávarpinu. En það eru of margir skýrir menn undir því samt, til þess að það verði kennt greindarskorti.

Það hlýtur að vera öðru að kenna. Og það er ekki vanséð hverju. Það hlýtur að vera því að kenna, að minni hlutinn áltur íslenzku þjóðinni allt boðlegt. Hann áltur auðsjáanlega, að þjóðin telji það karlmennsku, að smána stjórn sína og þing. Hann telur auðsjáanlega víst, að hún kunni ekki að greina milli smjaðurs og einlægni.

Það er orðið langt syndaregistor minni hlutans, og þó er ein syndin enn ótalin, synd sem kórónar allar hinar. Og það er smölunin á undirskriptum undir áskoranir til konungs um að

fresta staðfestingu á ritsímalögnum.

»Þjóðræðisfélagið« svo kallaða eða réttara sagt Ísafoldarklikkan hefur í lok ágúst látið ganga út prentaða áskorun í bréfsformi til manna um að senda »áskoranadröfðu hingað frá sem allraflestum kjósendum landsins um frestun á staðfesting þeirri (ritsímalaganna) m. m. Það er síðasta og öflugasta, í alla staði lögleg og réttmæt tilraun til að afstýra þeim voða, sem hér vofir yfir« segir bréfið.

Það er hér verið að fara fram á það, að konungsvaldið taki ráðin af þinginu.

Það er farið fram á það, að stjórnin gjöri sig að formyndara þjóðarinnar. Það er farið fram á það, sem hingað til hefur verið kvartað mest undan. Það er farið fram á lagasynjun.

Og þetta gjöra menn, sem þykjast vera að halda uppi þjóðræði í landinu, þykjast vera að berjast fyrir valdi þjóðarinnar til þess að ráða sjálf málum sínum fyrir milligöngu hinna einu löglegu umboðsmanna sinna, þingmanna sinna.

Það er hér verið að leika sama sorgarleikinn og höfðingjar vorir léku í lok Sturlunga-aldarinnar.

Þeir lögðu deilur sínar undir úrskurð konungs.

Nú er verið að fleka þjóðina til að biðja konung að ónýta gjörðir þingsins.

Áfrýjun höfðingjanna kom landinu undir ok Noregskonunga. Afleiðingarnar af þessu nýja tilræði gætu orðið líkar. Þær gætu leitt til þess, að þjóðin yrði svipt sjálfsforræði sínu, eins og hver annar óviti.

Annars sýnir þetta tilræði ljóslega, að hér býr annað undir, en uppi er látið.

Eins og drepíð hefur verið á, fékkst Marconifélagið með engu móti til að gjöra tilraunir fyrir stjórnina um loptskeyti innanlands fyrir minna en 36,000 kr. á ári.

Það er alveg óhugsandi, að minni hlutinn hafi fengið félagið, eptir að ritsímasamningurinn var gjörður, og þannig í rauninni öll von úti fyrir félaginu, til að setja loptskeytastöðina við Rauðará upp fyrir ekkert.

Sú tilraun hlýtur að hafa kostað mikið, og þá peninga hlýtur minni hlutinn

að hafa lagt fram eða ábyrgst félaginu. Enda komu líkur fram fyrir því á þingi, mjög sterkar líkur, meira að segja.

Minni hlutinn bar í þinglok fram þá tillögu, að þingið veitti 25,000 kr. til að »framhalda loptskeytasambandi því, sem nú er komið á milli Reykjavíkur og útlanda, og til þess að undirbúa hraðskeytamálið til næsta þings«.

Fjárveitingin til undirbúnings málsins var óþörf, ekkert annað en fóður á hitt. Leiðin milli RvÍkur og Seyðisfjarðar er rannsökuð til fulls. Og sérstök fjárveiting í fjárlögunum, 4000 kr., til að rannsaka leiðina til Ísafjarðar.

Fjárveitingin var því eingöngu ætluð Marconi. Hann hefur líklega sett þá upphæð upp, fyrir að lána minni hlutanum stöngina um þingfmann.

Það hefði óneitanlega verið góð borgun fyrir ekki merkilegra áhald en rapturinn inn við Rauðará er.

En hvað gerði það til, úr því að landsjóður átti að borga gildið.

Meiri hlutinn var svo harðbrjósta að fella þessa tillögu. Og þá var strax farið að amast við ritsmalögunum, eða lögunum um einkarétt landsins til ritsfma og talsmasambands innanlands og vernd á þeim tækjum.

Áður hafði minni hlutinn barizt gegn fjárframlögum úr landsjóði til ritsfma- og landsfmalagningar.

Nú fór hann að berjast gegn því, að landsjóður fengi tekjur af ritsfmanum og

talsfmanum, sem hann gat ekki komið fyrir kattarnef.

Og af hverju?

Það er fullyrst, að Marconifélagið hafi langað mikið til að fá að halda loptskeytastöðinni hér.

Það er sagt, að félagið hafi boðizt til að slá eitthvað af kröfunum fyrir gabbið, ef minni hlutinn gæti hindrað framgang laganna um einkarétt landsins til hraðskeytasambandsins.

Þetta er sagt, og það er líka líklegasta ráðningin á því óyndisúræði, sem minni hlutinn hefur nú gripið til.

Með því móti bregður birtu yfir kappið í smölunum og ferðalag fyrirliðanna um nágrannahéruðin, enda er orð á því gert, að fyrirliðarnir séu að smala fé, jafnframt undirskriptasmöluninni, til þess að hafa það á hraðbergi til vara, ef tilræðið við ritsfmalögin kynni að stranda.

Mennirnir eru þá jafnframt að vinna fyrir sig sjálfa, vinna fyrir lausn undan þungri, persónulegri fjárheimtu af hendi Marconifélagsins.

Þeir hafa skákað í því skjóli, að almenningur sæi ekki andlitið fyrir innan grífmuna, »þetta hið nauðljóta höfuð«, eins og þar stendur.

Nú er grífmunni svipt frá andliti þeirra. Vefurinn er rakinn.

Að eins eptir að vita, hvort þeim verður kápan úr því klæðinu.

Reynist það svo, hefur Ísland of snemma eignast sjálfstjórn.

* * *

L. Bjarnson sjóði.

